

Duitse avonturier in Amsterdam

Hans Renders' maandelijkse keuze uit de oogst aan biografieën en (auto)biografica. Deze keer: Wolfgang Cordan (1909-1966), de Duitse dichter, selfmade antropoloog, romanschrijver én vriend van Adriaan Roland Holst. Door Hans Renders

WOLFGANG CORDAN

DIE MATTE. AUTOBIOGRAFISCHE

AUFZEICHNUNGEN

NAWOORD MANFRED HERZER

MÄNNERSCHWARMSKRIFT VERLAG,

384 P., € 24,-

Toen ik eind jaren tachtig voor het surrealisme in Nederland op Wolfgang Cordan in 1934 verschenen boekje *Essai over het surrealisme* stuitte, kwam ik bij Castrum Peregrini terecht. Deze Amsterdamse stichting waakt over het erfgoed van Stefan George en zijn in de jaren dertig naar Nederland gevluchte volgelingen. Iemand had mij verteld dat de Castrum Peregrini een ongepubliceerde autobiografie van Cordan bewaarde. Ik werd vriendelijk te woord gestaan, maar het manuscript bleef in de kluis. 'Dichtung und Wahrheit,' zo werd het verbod toegelicht, liepen te veel door elkaar. Korte tijd later kon ik een kopie van het typoscript van *Die Matte* ophalen bij Cordan's zus in Berlijn. Geestig is dat Manfred Herzer in het nawoord van de nu dan eindelijk gepubliceerde autobiografie van Cordan mijn verhaal over het achterhalen van *Die Matte* als voorbeeld van een 'moralisch bedenklijken Hang zur Apologetik' van de Castrum Peregrini aanhaalt. 'Aus der Forschungsliteratur sind mir hierzu die beiden Fälle Baumann und Renders bekannt.' Dat u maar weet dat hier dus een deskundige aan het woord is, en vooral: dat het nu gepubliceerde manuscript van *Die Matte* in kleine kring allang circuleerde.

Het levensverhaal van de dichter, selfmade antropoloog en romanschrijver Wolfgang Cordan, een van de pseudoniemen van Heinz Horn, is buitengewoon moeilijk te reconstrueren. Maar zijn wederwaardigheden zijn toch belangrijk genoeg, omdat ze niet alleen een inkijk geven in de wereld van exile-kunstenaars in diverse Europese landen, van homoseksuelen in de jaren dertig en later, maar ook mooi laten zien hoe de hoofdrolspeler

zich in bochten wringt om de werkelijkheid aan te pakken. Om dat doel te bereiken, moest hij een schimmig leven leiden. Toen Cordan in 1931 zijn eerste dichtbundel publiceerde, had hij al een verleden als kunstjournalist voor de *Dessauer Anzeiger* achter de rug. Cordan vluchtte begin jaren dertig uit Berlijn naar Parijs en publiceerde het politieke anti-nazipamflet *L'Allemagne sans Masque*. In *Die Matte* beschrijft Cordan hoe hij in het voorjaar van 1934 naar Nederland kwam en onderdak vond bij een doktersechtpaar in Maarssen. Toevallig had hij daar net verteld een goede bekende te zijn van Klaus Mann toen een zekere Franz Müller zijn opwachting maakte. In werkelijkheid bleek Mann zich van de schuilnaam Franz Müller te bedienen. Cordan herkende hem niet. 'Ik respecteerde de dekmantel,' zo probeerde hij de situatie te redden toen hem om nadere uitleg gevraagd werd.

Nog in hetzelfde jaar kwam Cordan in de redactie van het socialistische tijdschrift *Het fundament*, aan het eind van de jaren dertig richtte hij het internationaal verspreide literaire tijdschrift *Centaur* op. En ook vertelt hij in zijn autobiografie uitgebreid over zijn rol als verzetsheld. Hoewel Cordan in die jaren een openlijke homoseksuele relatie onderhield met zijn vriend Hans Piron, geeft hij in *Die Matte* als antwoord op de vraag hoe hij zo'n ongelooflijk gevuld leven kon leiden: 'Mein Eros ging ganz ins Geistige.' Dat was in elk geval niet helemaal waar. Zoals veel in deze autobiografie door een biograaf tegen het licht gehouden zou moeten worden.

Ondertussen leerde Cordan de *inner circles* van journalistiek en literair Nederland kennen en woonde hij een tijdje in het Sloterdijkse atelier van de kunstenaar Annie de Meester, echtgenote van Eep Roland Holst. Deze broer van Adriaan Roland Holst had ooit een affaire met Emmi Sonnemann, een voormalig revuedanseresje dat later trouwde met Hermann Göring. Eep had nog gevraagd of hij op

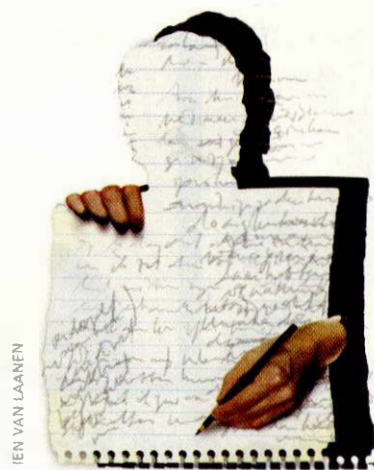
de bruiloft kon worden uitgenodigd. 'Lieber Flocky, ich habe mich herzlich über Deinen Glückwunsch gefreut. Zur Hochzeit kann ich dich leider nicht einladen.' Cordan schrijft dat Göring en zijn vrouw, op schilderijenjacht in Amsterdam, later weer contact zochten met Eep Roland Holst. Of het tijdens de bezetting tot een bezoek is gekomen aan Sloterdijk, laat Cordan in het midden. Het verhaal is zonder dat uitsluit al pikant genoeg, zal hij gedacht hebben. Want dat Cordan mythomaan was, lijdt geen twijfel.

Een van zijn Duitse uitgeverij stuurde hem naar Mexico om een boek te schrijven over de Mayacultuur. Hij noemde zich graag 'der Schliemann Mittelamerikas' maar uit een in 1987 verschenen boek over *Authentizität und Betrug in der Ethnologie* leren we anders. Daarin schrijft de Amerikaanse ethnoloog Robert Bruce hoe hij kennis maakte met Cordan: op een expeditie naar San Cristóbal Las Casas. Tijdens een poging de leefwijze van de Mexicaanse Lacandon-indianen te on-

En passant trouwde Cordan met een vrouw van een stam die hij zelf ontdekt had

derzoeken, bleek het grootste obstakel Cordan zelf te zijn. 'Manchmal musste ich Cordan auf den Rücken nehmen.' Kortom, Cordan was een praatjesmaker die bovendien slecht ter been was. Maar ronduit ergerniswekkend, zo schrijft Bruce, was dat enige maanden later in de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* een verslag van de Mexicaanse expeditie stond afgedrukt, geschreven door Wolfgang Cordan, met in de hoofdrol Wolfgang Cordan. Bruce noemt het de Cordan-doctrine: wil een verhaal overtuigen dan moet het onwaarschijnlijk brutaal zijn. Zo'n man moest wel een autobiografie schrijven. Sterker, Cordan wekt de indruk dat elke door hem te zetten stap werd beoordeeld op bruikbaarheid voor zijn autobiografie.

Aan de universiteit van Merida in Yucatan werd hij tot hoogleraar benoemd vanwege zijn ontcijfering van een variant van het Maya-schrift. Ook publi-

FOTOGRAFIE VAN LAANEN

ceerde hij een Duitse vertaling van het heilige boek der Maya's *Popol Vuh*, later door Reinier van Houten in het Nederlands vertaald. En passant trouwde hij nog met een vrouw van een stam die hijzelf ontdekt had. Cordan's zus ter Hertha meende te weten dat twee kinderen uit dit huwelijk zijn geboren. In de kennisgeving van haar broers dood in 1966 in Guatemala, via een anonieme boodschapper in Mexico terechtgekomen, stond: 'Waarschijnlijk is Cordan niet vermoord.'

Manfred Herzer, eerder publiceerde hij in zijn eenmansblad *Capri. Zeitschrift für schwule Geschichte* over Cordan, is in zijn nawoord bij *Die Matte* nogal kritiekloos over de door Cordan beschreven wapenfeiten. Hij vermeldt ook niet dat nog een tweede autobiografie van Cordan bestaat. *Die Matte* is in 1964 geschreven, over het eerste deel van zijn leven schreef Cordan eerder maar vooral anders in een autobiografie die Gerrit Kouwenaar in 1946 vertaalde voor uitgeverij Salm onder de titel *De moeilijke vrijheid. Ontwerp voor een leven*. Het boek is nooit verschenen.

Nog steeds wordt in Europa, de Verenigde Staten en Mexico studie gemaakt van Cordan. De mythe is er niet minder om geworden. In 1981 zond een Oostenrijks televisiestation de documentaire *Das verschollene Manuskript* uit. Dankzij de uitgave van Manfred Herzer is dat manuscript weer wat minder 'verschollen', al zou het pas echt onthullend zijn als in een geannoteerde Nederlandse editie toch eens verklaard wordt wat er waar is van Cordan's bewering dat hij in contact stond met Prinz Bernhard van Lippe-Biesterfeld.